

UOT 33.(479.24)

MAKROMALİYYƏ SABİTLİYİNİN MÖHKƏMLƏNDİRİLMƏSİNDƏ BÜDCƏ-VERGİ SİYASƏTİNİN ROLU

MÖNSÜMOV RƏŞİD VƏLİ oğlu*Sumqayıt Dövlət Universitetinin nəzdində Sumqayıt Dövlət Texniki Kolleci, müəllim*ilqarosmanov1975@mail.ru

Açar sözlər: maliyyə, dayanıqlı inkişaf, büdcə siyasəti, büdcə gəlirləri, büdcə xərcləri, vergi siyasəti, vergi dərəcələri, gömrük rüsumları

İqtisadi proseslərin qloballaşdığı müasir dövrdə dayanıqlı və davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi, ölkə iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası üçün ölkədə əsas şərtlərdən biri kimi makromaliyyə sabitliyinin təmin edilməsi zəruridir. Dayanıqlı və davamlı iqtisadi inkişaf cəmiyyətin inkişafıdır. Belə ki, dövlət makromaliyyə sabitliyini təmin etməklə iqtisadi inkişafa təkan verərək, əhalinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşmasına şərait yaradır. Ona görə də büdcə-vergi sahəsində makromaliyyə sabitliyini öyrənmək və tədqiq etmək mühüm elmi əhəmiyyət kəsb edir. Bu gün Azərbaycan Respublikası dinamik inkişaf yolu gedir və səmərəli şəkildə fəaliyyət göstərir. Son onillikdə milli iqtisadiyyatda dinamik inkişaf və şaxələnmə prosesləri davam etmiş, müxtəlif sosial-iqtisadi göstəricilər üzrə ölkənin beynəlxalq reytingləri daha da yaxşılaşmışdır. Bunu beynəlxalq təşkilatların Azərbaycanda sosial-iqtisadi inkişafın səviyyəsini bir çox sosial-iqtisadi göstəricilər üzrə yüksək balla qiymətləndirməsindən daha aydın görmək olar. Milli iqtisadiyyat global gərginliyə və risklərə qarşı daha yüksək dayanıqlıq nümayiş etdirmiş, iqtisadi artım davam etmişdir. Lakin dünya maliyyə böhranları makromaliyyə sabitliyinə, milli iqtisadi inkişafa müəyyən dərəcədə öz təsirini göstərir. Gələcək illər ərzində də dünya üzrə inkişaf meyilləri də nəzərə alınmaqla uzunmüddətli dövrdə ölkədə makromaliyyə sabitliyinin qorunması, möhkəmləndirilməsi üçün müvafiq tədbirlər həyata keçirilməsi vacibdir.

Makromaliyyə sabitliyi büdcə-vergi və pul-kredit siyasətlərinin dövrü olaraq səmərəli tətbiqindən asılıdır. Əgər iqtisadçılar iqtisadiyyatın inkişaf perspektivlərini heç olmasa bir il əvvəl qabaqcadan dəqiq görə bilmək imkanına malik ola bilsəydilər, hətta vaxt amillərini nəzərə almaqla fiskal və monetar siyasətin vasitələrinin istifadəsi heç bir etiraza rast gəlməzdi. Lakin tənəzzül və böhran xəbərdarlıq etmir. Odur ki, ən düzgün iqtisadi siyasət kimi yaranan iqtisadi problemlərin vaxtında həllidir.

Gələcək illərdə makromaliyyə sabitliyinin möhkəmləndirilməsi üzrə vergi siyasətinin əsas istiqamətləri kimi aşağıdakıları göstərmək olar:

- vergi dərəcələrini təkmilləşdirmək, sahibkarlıq fəaliyyəti üçün əlverişli vergi mühitinin yaradılması;
- vergi ilə orqanları vergi ödəyiciləri arasında əməkdaşlıq münasibətlərinin genişləndirilməsi, vergi inzibatçılığının, vergi nəzarətinin təkmilləşdirilməsi;
- operativ vergi nəzarətinin təkmilləşdirilməsi və elektron auditin, elektron ticarətə nəzarətin həyata keçirilməsi ilə vergidən yayınmaların aradan qaldırılması;
- ümumi bəyannamə sisteminə keçidlə bağlı tədbirlərin təkmilləşdirilməsi;
- vergi dərəcələrinin optimallaşdırılması, vergidən azadolmaların və vergi güzəştlərinin minimuma endirilməsi yolu ilə vergitutma bazasının genişləndirilməsi;
- vergi yükünün tədricən istehsaldan istehlaka keçirilməsi üçün təkliflərin hazırlanması;
- ƏDV-də güzəşt və imtiyazların aradan qaldırılması və onun dərəcələrinin differensiasiyasına keçilməsinin təmin edilməsi;

- beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi və vergi qanunvericiliyinin beynəlxalq vergi sisteminə inteqrasiyasının daha da gücləndirilməsi [2, s.435].

Cədvəl 1-ə uyğun olaraq Azərbaycanın son illərdə yeritdiyi maliyyə siyasətinin büdcə tarazlığına, makromaliyyə sabitliyinə təsirini müəyyən etmək üçün dövlət büdcə gəlir və xərclərinin miqdarını və büdcə kəsirini təhlil edək.

Cədvəl 1.

Azərbaycan Respublikası dövlət büdcəsinin gəlir və xərcləri, milyon manatla [3].

	2012	2013	2014	2015	2016
Gəlirlər-cəmi	17281,5	19496,3	18400,6	17498,0	17505,7
Xərclər-cəmi	17416,5	19143,5	18709,0	17784,5	17751,3

2012–2016-cı illərin statistik göstəricilərinə əsasən demək olar ki, vergi daxilolmaları içərisində əsas yeri ƏDV və mənfəət vergisi tutur. 2015-ci ilə nisbətən büdcə kəsiri 2016-cı ildə 40,9 mln.manat azalmışdır. Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin ÜDM-də xüsusi çəkisi isə 32,1 %-dən 29,0 %-ə düşmüşdür.

Müasir dövrdə Azərbaycanın gömrük xidməti ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyini və makromaliyyə sabitliyini qoruyan çoxfunksiyalı bir kompleksə çevrilib. Dövlət Gömrük Komitəsi indi öz işini müasir tələblərə uyğun quraraq müasirləşmiş, təşkmilləşmiş bir sistemdir. Dövlət Gömrük Komitəsi ölkədə azad rəqabət şəraitinin yaradılmasında birbaşa iştirak edir. Gömrük orqanları gömrük tariflərindən istifadə etməklə daxili bazarı və milli istehsalçıları xarici istehsalçıların haqsız rəqabətindən qoruyur. Gömrük orqanlarının səmərəli fəaliyyəti nəticəsində ölkəyə zərərli, zəhərli, ətraf mühitə, insanların sağlamlığına zərər vura biləcək maddələrin gətirilməsinin qarşısını alır [1, s.217].

Aşağıdakı cədvəldə Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən büdcə daxilolmaları haqqında məlumat verilmişdir.

Cədvəl 2.

Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən büdcə daxilolmaları haqqında məlumat [3].

Gömrük ödənişləri	Məbləğ (min AZN)		
	01.01.2015- 31.12.2015	01.01.2016- 31.12.2016	01.01.2017- 31.12.2017
Gömrük rüsumları üzrə	387379,80	600208,37	706874,34
ƏDV üzrə	1101155,34	1515252,82	1773189,74
Aksizlər üzrə	83588,73	92894,26	93923,40
Yol vergisi üzrə	19783,56	83242,06	34792,13
Cəmi	1591907,43	2291597,51	2608779,61

Cədvəl 2-yə diqqət yetirsək, görürük ki, 2017-ci il ərzində Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən dövlət büdcəsinə 2016-cı illə müqayisədə 317182,10 min manat və yaxud 13,8 % çox müxtəlif vergi və rüsumlar daxil olmuşdur. O cümlədən gömrük rüsumları üzrə 106665,97 min manat və yaxud 17,8 %, əlavə dəyər vergisi üzrə 257936,92 min manat və yaxud 17,0 %, aksizlər üzrə 1029,14 min manat və yaxud 1,1 % çox vergi və rüsumlar daxil olmuşdur. Lakin 2017-ci il ərzində dövlət büdcəsinə 2016-cı illə müqayisədə yol vergisi üzrə 48449,93 min manat və yaxud 2,4 dəfə az ödənişlər daxil olmuşdur.

Dünya ölkələri xarici iqtisadi fəaliyyətdə gömrük rüsumlarını tətbiq etməklə ölkə üzrə makroiqtisadi proseslərin tənzimlənməsinə və makromaliyyə sabitliyinin təmin edilməsinə çalışırlar. Bu məqsədlə məcmu tələbin və məcmu təklifin tarazlıq vəziyyəti uyğunlaşdırılır. Ölkə əhalisinin maddi tələbatlarının ödənilməsi məqsədi ilə beynəlxalq ixtisaslaşmanın üstünlüklərindən istifadə olunur. Bu isə gömrük rüsumlarının tətbiqi yolu ilə inkişaf etdirilməli olan digər istehsal sahələrinin yüksəlməsinə şərait yaradır.

Makromaliyyə sabitliyinin möhkəmləndirilməsi və davamlı iqtisadi inkişaf sahibkarlığın inkişaf etdirilməsindən asılıdır. Sahibkarlıq fəaliyyətini inkişaf etdirmək və əlverişli investisiya mühitini yaratmaq üçün vergi dərəcələri, vergi yükü yol verilən həddə olmalıdır. Vergi dərəcələrinin yüksək olması ölkəyə investisiya axınının qarşısını alır və nəticədə, tədiyə balansının pozulmasına gətirib çıxarır. Müxtəlif ölkələrin təcrübəsinə əsasən demək olar ki, vergi tutulmalarının səviyyəsi artdıqca iqtisadi artım tempi aşağı düşür. Əksinə, vergi yükü azaldıqca həm mikro, həm də makro səviyyədə iqtisadi inkişafa nail olmaq olar.

Yuxarıda qeyd edilən istiqamətlərdə makromaliyyə sabitliyinin təmin olunması bütövlükdə büdcə-vergi sisteminin fəaliyyətinin iqtisadi səmərəliliyinin yüksəldilməsində mühüm rol oynaya bilər.

Elmi yeniliyi: Məqalədə makromaliyyə sabitliyinin möhkəmləndirilməsi sahəsində büdcə-vergi sisteminin rolu tədqiq edilmiş, bununla bağlı təklif və tövsiyələr irəli sürülmüşdür.

Tətbiqi əhəmiyyəti: Məqalədə makromaliyyə sabitliyinin möhkəmləndirilməsi ilə bağlı irəli sürülən təklif və tövsiyələrin reallaşması ölkənin dayanıqlı inkişafında mühüm rol oynaya bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Mikayılova S.M. İqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunmasının makroiqtisadi problemləri. Monoqrafiya. Bakı: Gənclik, 2009. 400 s.
2. Musayev A.F. Vergi siyasətinin iqtisadi problemləri. Bakı: Elm, 2004, 792 s.
3. www.azstat.org - AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DÖVLƏT STATISTİKA KOMİTƏSİ.

РЕЗЮМЕ

РОЛЬ БЮДЖЕТНО-НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ В УКРЕПЛЕНИИ МАКРОФИНАНСОВОЙ СТАБИЛЬНОСТИ

Мансумов Р.В.

Ключевые слова: финансы, устойчивое развитие, бюджетная политика, доходы бюджета, бюджетные расходы, налоговая политика, налоговые ставки, таможенные пошлины

В статье отмечена необходимость укрепления макрофинансовой стабильности. Одновременно исследуются основные приоритетные направления бюджетно-налоговой системы по улучшению бюджетно-налоговой политики как приоритетного направления в обеспечение макрофинансовой стабильности. А также рассматриваются структура доходов и расходов государственного бюджета за последние 5 лет.

SUMMARY

THE ROLE OF FISCAL POLICY AS A PRIORITY IN ENSURING MACRO-FINANCIAL STABILITY

Mansumov R.V.

Key words: finance, sustainable development, budget policy, budget revenues, budget expenditures, tax policy, tax rates, customs duties

The article stresses the need to strengthen macro financial stability. Simultaneously, the main priority directions in the fiscal system to strengthen the improvement of fiscal policy as a priority in securing macro financial stability are being explored. Also, the structure of income and expenditures of the state budget for the last 5 years is considered.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	09.07.2018
	Son variant	28.09.2018